

УДК 391.9:746(478)

<https://orcid.org/0000-0003-1010-33>

<https://orcid.org/0000-0003-0745-1931>

FEȚELE DE PERNĂ ȘI PROSTIRILE DE PAT DIN INTERIORUL CASELOR ȚĂRĂNEȘTI BASARABENE DIN SECOLUL XX

Adascalita Lucia

Drd., asistent universitar,
UTM, or. Chișinău, RM
e-mail: lucia.adascalita@dip.utm.md
orcid id: 0000-0003-1010-33

Cazac Viorica

Doctor în tehnică, conferențiar
UTM, or. Chișinău, RM
e-mail: viorica.cazac@dip.utm.md
orcid id: 0000-0003-0745-1931

Abstract: In rustic interiors, bed sheets and pillowcases have functional and decorative qualities. The interest in relation to these interior textiles derives from their structural and decorative diversity, as well as the decoration techniques used. The materials included in the study are: bed sheets and pillowcases dating from the second half of the 20th century identified in houses and museums in the country: the Ethnographic Museum in the village of Sofia, Drochia; The Ethnographic Museum in Sîngerei, the Ethnographic Museum in the village of Sămășcani, the Regional Museum of History and Ethnography in Cimișlia, the Museum of History and Ethnography in Leova, the Edineț County Museum, etc. The objectives of the study were to identify the ornamental motifs specific to the northern, central and southern areas of the country, to establish the types of motifs present (abstract, real, mixed), the categories of ornamental compositions, the types of garnishing. In this context, several field-specific research methods were involved, such as: participatory observation, interpretive, qualitative, structural-functional and historical-comparative methods. The results of the research allowed the ascertainment of the existing situation with reference to these pieces, their analysis, valorization and promotion.

The study was done within the State Project 20.80009.0807.17. “Education for the revitalization of the national cultural heritage through traditional processing technologies used in the Republic of Moldova in the context of multiculturalism, diversity and European integration”.

Keywords: pillowcase, bed sheet, ornamental motif, embroidery, lace.

1. Introducere

Într-o lume a globalismului, tradiția și piesele artei tradiționale asigură raportarea noastră la moștenirea și identitatea culturală contribuind la continuitatea existenței lor. Studiul artei populare permite identificarea amprente artistice a moștenirii primite, descoperirea lumii idealizate prin simboluri și culori. Astfel, această lucrare are drept scop punerea în lumină a uneia dintre cele mai importante ramuri ale artei populare, textilele tradiționale de interior cu referință la fețele de pernă și prostirile de pat. Studiarea colecțiilor muzeale din Edineț, Cimișlia, Sîngerei, Ungheni, Crocmaz, Bălți, a literaturii de specialitate, dar și cercetările în teren au relevat că pe întreg teritoriu țării, femeile creau fețe de perne și „prostiri” de pat din materiile prime de care dispuneau, decorate cu diverse motive ornamentale și într-o anumită cromatică.

2. Aspecte generale privind fețele de pernă și prostirile de pat

În casele țaranilor basarabeni pe lângă alte piese textile de o mare necesitate precum ștergarul (prosopul), fețele de masa, covoarele, păretarele se regăsesc și textilele pentru pat precum fețele de pernă și prostirile ce constituie și ele produse ale industrie casnice.

Textilele de interior analizate fac parte din categoria țesăturilor decorative (figura 1) fiind realizate din fibre vegetale (figura 3). Textilele decorative folosite în organizarea interiorului casei sunt dintre cele mai bogate și frumoase, scria Emilia Pavel [1, p.47].

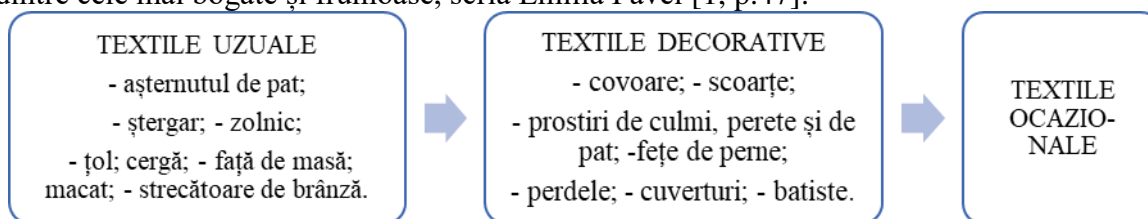

Fig. 1. Categoriile distinctive ale textilelor de casă (după Emilia Pavel; Șărănuță Silvia) [1, 2]

Având rol decorativ, fețele de pernă îmbrăcau perna umplută cu pene de pasăre – „găină, rață, găscă, curcă și câte o dată și de piche sau pichere” [3, p. 14]. Penele provenite de la una din păsările menționate se puneau într-un „săculeț de pânză groasă numit fund de perină” sau fund de pernă [3, p. 14]. În acest context, Tudor Pamfile, în lucrarea sa „Industria casnică la români” scria: „fundul se îmbracă într-o față de pernă; când fața se murdărește, ea se desfață sau se desfătează și se spală, îmbrăcând din nou perna cu dânsa după ce s-a uscat”. Tot aici se menționează că „fața se coase de cele mai multe ori, numai gospodinele mai cu dare de mână îmbracă perna în fețe cu bunghi (bumbi, nasturi) și cheotori” (fig. 2).

Fig. 2. Față de pernă care se „înfață” și se fixează prin coasere

La rândul lor, pernele sunt așezate de-a lungul sau la capătul patului. Acest tip de textile de interior erau lucrate într-un număr mare pentru că făceau parte din zestrea fetelor de măritat pentru ce erau pregătite și păstrate în casa mare pe laiță (laviță), în teancuri împreună cu alte textile de casă.

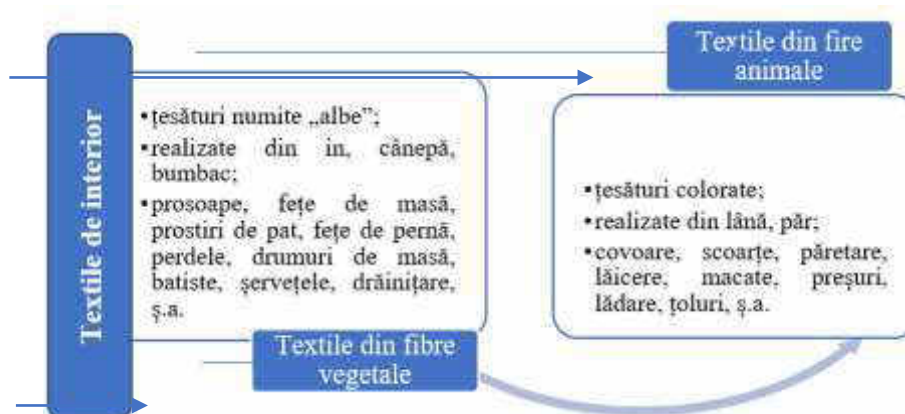

Fig. 3. Clasificarea textilelor de interior după materia primă din care sunt confecționate [2, p. 51]

Privitor la locul și modul de păstrare a fețelor de perne, Nicolae Manolescu, în lucrarea sa „Igienă țaranului, încălțăminte, alimentația” scria: „pe lada de la capătul patului se ridică până sus teancul de zestre al fetei sau al stăpânii încă tinere, compus din scoarțe frumoase și din perne îmbrăcate în fețe curate, cu multe horbote la capete” [4, p. 40].

Tot textilele decorative sunt considerate a fi și prostirile de pat Ele erau țesute din in, bumbac în 2, 4 ițe și ornamentate la latura lungă cu dantelă și broderie [2, p. 55]. De menționat că, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea pătrund intens, inclusiv în Basarabia, bumbacul industrial, pânza fină pentru cămăși, postavul fin, dantelele, panglicile, măgelele. Iar în a doua jumătate a secolului al XX-lea sunt utilizate pe larg textilele industriale precum citul, mătasea și etamina.

Astfel, unele tehnici noi și materialele de fabrică ajută producția casnică și reduc timpul necesar confecționării [2, p. 85; 5, p. 56].

3. Caracteristici specifice prostirilor de pat

Studierea colecțiilor muzeale, a documentelor, precum și cercetarea în teren au relevat că în prezent pe teritoriul Basarabiei prostirile de pat încă mai sunt păstrate și prezintă o mare varietate a materialelor din care sunt realizate, a cromaticii, a ornamenticii, a elementelor constituente.

De remarcat că, prostirile de pat identificate și analizate sunt confecționate din bumbac în marea lor parte, fiind țesute în condiții casnice sau procurate din comerț. Culoarea tradițională a pâzelor din care sunt confecționate prostirile de pat din Basarabia este albă. Însă la unele piese din sudul țării, care datează cu începutul secolului al XX-lea, s-a observat prezența texturilor bicromatice: alb și galben obținută prin integrarea la tesere a firelor din bumbac cu cele din mătase de culoare galben-aurie [2, p. 61]. Exemplu în acest sens servește prostirea de pat identificat în satul Tartaul, raionul Cantemir. În unele surse bibliografice se menționează că „*pânza pentru prostire se făcea și cu vârste făcute cu bumbac galben, sau cu vârste în trei ițe din bumbac mai gros*” [1, p. 61].

Au fost identificate prostiri de pat compuse dintr-o bucată de pânză, altfel spus dintr-un singur lat, croită de lățimi diferite determinate de lățimea patului pe care urma să îl acopere. Pe una din marginile pe latura lungă era dispusă o dantelă, numită „horboțică”. La piesele realizate la începutul secolului XX, adică în anii 1910-1935, identificate în Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă din Cimișlia, Muzeul de Etnografie din Crocmaz, Muzeul Ținutului Edineț s-a observat că dantela este îngustă, având lățimea cuprinsă între 3 cm și 10 cm. Aceste horboțele, structural ornamental prezintă pe o latură mai multe colțuri succesive dispuse pe toată lungimea. Horboțica în sine prezintă diverse motive ornamentale cu caracter geometrizat sau plastic. Una de piesele de referință o reprezintă prostirea de pat din Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă din Cimișlia (fig. 4). Este realizată din pânză de casă din bumbac de culoare albă, în cadrul, cu vârste înguste de culoare albă. Cu rol predominant decorativ, prostirile au zona vizibilă de sub așternutul de pat decorată cu diverse motive ornamentale și finalizată cu horboțică. Astfel, piesa analizată are prezent motivul simbolic numit *pomul/arborele vieții, glastră cu flori, „în cruci”* reprodus prin tehnicile de coasere cu acul cu fire din bumbac/arnici în roșu și negru. Motivul este multiplicat prin repetițiune pe toată lungimea prostirii. Elementele ornamentale au o înălțime de 15-17 cm, iar deasupra primului motiv este inscripționat numele complet al fetei/femeii care a realizat-o - *Docîța* și anul realizării – 1936. Prostirea de pat din Muzeul de Etnografie din Crocmaz, raionul Ștefan Vodă (fig. 5) este realizată din bumbac, cu vârste late, de culoare albă, cu margine cu horboțică. Horboțica este confecționată cu cârligul din ață de culoare albă, croșetată în colțuri, cu buchete de flori stilizate. Latul din pânză este brodat pe latura inferioară cu motive avimorfe cu bumbac/arnici în roșu și negru,. Principiul de dispunere a motivului este repetiția și alternanța, dat fiind faptul că alternează culoarea motivului, odată reprezentând un motiv avimorf de culoare roșie, odată un motiv avimorf de culoare neagră, pe toată lungimea piesei.

Fig. 4. Prostire de pat cu motivul pomului vieții

Fig. 5. Prostire de pat cu motive avimorfe

Pentru prostirile de pat realizate după anii 40 ai sec. XX este caracteristică prezența de cele mai multe ori a dantelei cu o lățime mai mare de 10 cm.

De asemenea au fost identificate în diferite localități precum: Edineț, Bălți, Cimișlia, Crocmaz, Tartaul, Ungheni, prostiri de pat confecționate din doi lați de pânză, de lățimi diferite și două rânduri de horboțică – una dreaptă care unea lații de pânză, iar cealaltă în colțuri. De remarcat că ornamentele decorative se regăsesc pe un singur element, pe cel inferior, fie pe ambele elemente de pânză. Confecționată după principiul descris, prostirea de pat identificată în orașul Ungheni (fig. 6) are latul inferior din pânză cu un decor complex, fitimorf și zoomorf, brodat în 8 culori: galben, roz, roșu, albastru, verde deschis, verde închis, purpuriu, cafeniu. Ornamentele sunt dispuse în trei registre. Registru superior este reprezentat de motive zoomorfe (fluturi) care se repetă, pe centru prin repetițiune se regăsesc cununi fitomorfe, iar registru inferior este alcătuit tot din motive fitomorfe. Horboțica din registru superior este reprezentată de ciorchine din struguri, iar cea din registru inferior este realizată în colțuri cu motive geomorfe – meandru și un rând constituit din fâșii care alternează ca structură, având la bază romburi de diferite tipuri.

Fig. 6. Prostire de pat cu motive zoomorfe și fitomorfe

În această ordine de idei, Ion H. Ciubotaru și Silvia Ciubotaru, în lucrarea lor despre cusături și textile, scriu că: „*relieful tehnicii de broderie „în cruciuliță” pe fondul alb imaculat al pânzei și, alături de el, albul dantelei, cu motive identice sau diferite de cele ale cusăturii completează efectul vizual al ansamblului*” [6, p. 37].

4. Varietatea fețelor de pernă

Fețele de pernă sunt realizată din același material ca și prostirea de culme, de pat sau de perete sau fața de masă. De menționat că sunt câteva tipuri de perne pentru care se confecționate diferite tipuri de fețe de pernă. În acest sens, Tudor Pamfile în lucrarea „Industria casnică la români” menționa următoarele tipuri de perne: *perinele* sunt lungi, *perine de cap*, cele cari slujesc noaptea drept căpătâiu, pentru doi inși; *perinițele* sunt mai mici și *modițele* încă mult mai mici [3, p 18].

În această ordine de idei, menționăm identificarea și analiza fețelor de pernă pentru pernele de cap și pentru modițe, care datează cu anii 40 ai secolului trecut. Remarcabil este faptul că atât pentru zona de nord, centru și sud erau specifice caracteristicile supradimensionate ale pernelor: 70cmx70cm, 80cmx80cm și respectiv ale fețelor de pernă. Modițele sunt subdimensionate: 40cm*40cm.

Pentru toate fețele de pernă destinate pernelor de cap este caracteristică decorarea prin coasere cu motive vegetale definind registru integral. De cele mai dese ori decorarea pernelor se făcea cu motive fitomorfe policrome. În nordul țării, s-au remarcat compoziții cu mai multe tipuri de motive vegetale (mac, trandafir, albastrele, flori de câmp, spic de grâu), pe când în sudul țării trandafirul este omniprezent. Motivele florale sunt în interpretare realistă ce îngăduie recunoașterea speciei, distingerea bobocilor de flori, frunze de formă ovală cu limb ușor prelungit și ascuțit la vârf. Se întâlnesc compoziții ornamentale în care pot fi deopotrivă florile sunt dispuse singular, dar și în reuniuni bigeminate și trigeminate [7]. Aici amintim fețele de pernă de la Japca care nu depășesc în vechime anii 20-30 ai secolului XX (fig. 7). Remarcabil este faptul că, se utilizează pentru broderie firul de lână colorat cu coloranți industriali, culorile fiind expresive. Aceste fețe de pernă sunt confecționate dintr-o bucată de pânză din bumbac, îndoită în jumătate, încheiată prin coasere pe laturile lungi și tivită la „gura” pernei manual. Decorul este dispus la „căpătâiul” pernei. Cromatica include: verde închis, verde deschis, galben, roșu, bordo, albastru deschis, albastru închis.

Fig. 7. Fețe de pernă cu motive vegetale dispuse singular, în reuniuni bigeminate și trigeminate

Pentru toate zonele țării sunt caracteristice utilizarea diferitor tehnici de reproducere: cu puncte de cruce simplă, cusătură la fir (cea mai răspândită), cu broderie spartă (fig. 9), cu horboțele cu colțuri sau pe toată lățimea [8]. Se întâlnesc fețe de pernă care au elementele ornamentale amplasate într-un singur colț al feței de pernă (fig. 8a) sau fețe de pernă care au o fâșie de dantelă dispusă nu la „căpătâi”, dar pe o parte a feței de pernă (fig. 8b).

a)

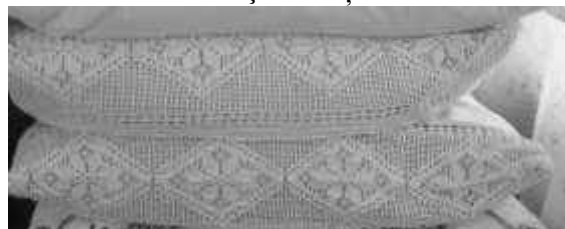
b)

Fig. 8. Fețe de pernă din incinta Muzeului Liceului „D. Cantemir”, or. Sângerei
a) Ornament dispus în colțul feței de pernă; b) dantelă dispusă pe o parte a feței de pernă.

Fig. 9. Fețe de pernă cu broderie spartă (de tip Richelieu)

Deseori se întâlnesc fețe de pernă care au la „căpătâi” o fâșie de dantelă/horboțică, cu lățimea cuprinsă între 10-30 cm, deseori reprezentând fie o structură formată dintr-un rând de romburi care au înscrise crucea, steaua cu opt colțuri (fig. 9a), păianjeni, fie romburi de diferite dimensiuni dispuse deplasat unul față de altul (fig. 10 b). În acest caz fețele de pernă sunt confecționate din două foi de pânză îmbinate cu horboțica croșetată manual din fir de bumbac alb.

a)

b)

Fig. 10. Perne cu horboțică la „căpătâi”:

a) sat. Chișcăreni, Grosu Maria (n. 1946); b) Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă din Cimișlia;

Interes etnografic prezintă fața de pernă ceremonială din satul Copceac, folosită în obiceiurile legate de nuntă (fig. 10). Fața de pernă este de formă dreptunghiulară, confecționată din două foi de

pânză țesută, încheiată manual cu cusătură din puncte înaintea acului pe trei laturi, ce-a de-a patra latură, îngustă este *gura* pernei care va fi cusută după *înfățarea* acesteia. Motivele ornamentale sunt dispuse pe toată suprafața feței de pernă/foi de pânză. Registrul ornamental reprezentat de romburi, calea răticită, ochi, furcă sunt realizate prin puncte de cusătură la fir în policromie: albastru, violet, negru, roșu.

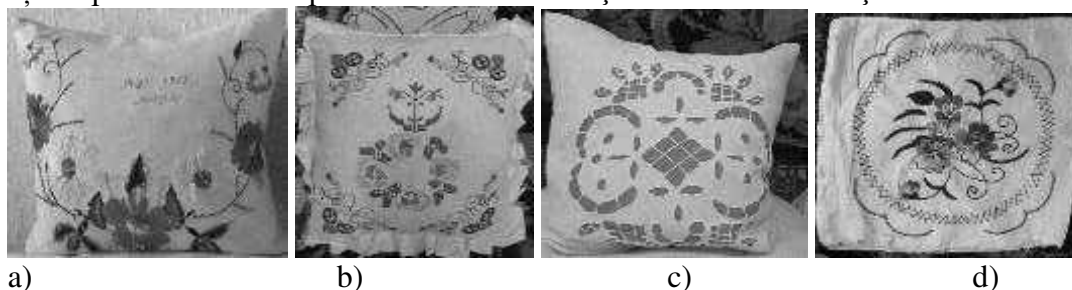
Deținătoarea acestei piese, Ciolac Domnica (a.n.1940), de etnie găgăuză, din satul Copceac, relatează că această față de pernă îmbrăca perna care era dăruită tinerilor însurăței și poartă denumirea de *iastîc*. La rândul său, perna era pusă pe acoperișul casei pentru a aduce la cunoștința tuturor sătenilor că acolo locuiesc tinerii abia căsătoriți.

Fig. 11. Față de pernă ceremonială

Modițele se caracterizează prin faptul că decorul este repartizat pe o parte a feței de pernă, pe întreaga ei suprafață (fig. 12). Se întâlnesc și compoziții mai complexe. Apar cusute monograme ce fac referință la anul realizării, numele, prenumele autoarei sau doar inițialele acesteia. Dacă la fețele de pernă pentru cap se întâlnesc ornamente realiste, atunci la *modițele* întâlnim ornamente abstracte, ornamente realiste sau compoziții cu ornamente realizate în manieră atât realistă cât și abstractă.

Reproducerea decorului se face cu ață de mătase, fir din bumbac de tip „mouline” sau fire din lână. Pentru *modițele* create în cea de-a doua jumătate a secolului XX este specifică prezența volănașelor pe tot perimetrul feței de pernă. Această volănașe erau realizate din pânză de același tip ca și fața de pernă fie de alt tip. Sau identificat *modițele* decorate cu horboțele.

a)

b)

c)

d)

Fig. 12. Moditțe cu diferite tipuri de broderii și motive ornamentale

a) cusătură netedă (motive fitimorfe, realiste), Crigan Maria (n. 1942) or. Sângerei;

b) cusătură cu punct de cruce simplă (motive fitimorfe și simbolice-folclorice, realiste), Muzeul Ținutului Edineț; c) broderie spartă (de tip Richelieu) – motive fitimorfe abstractizate, Muzeul Ținutului Edineț; d) cusătură netedă și cusătură în urma acului (motive fitimorfe realiste și geometrice abstracte), Muzeul Ținutului Edineț

Concluzii

Textilele de interior prezintă o mare diversitate determinată atât de materiile prime din care sunt realizate, motive ornamentale, cromatică, mod de utilizare, constituire structurală, tehnici de reproducere ce asigură multifuncționalitatea lor.

Funcționalitatea prostirilor de pat inițial era redusă la funcția decorativă și de mascare/acoperire a părții laterale a patului. Aceasta motivează caracteristicile dimensionale inițiale mici ale acestora, suficient ca să se fixeze ușor pe marginea patului și să acopere lateralul patului. Abia în cea de-a doua jumătate a anilor 60 ai sec. XX cu pătrunderea intensă în uz a pânzelor industriale, caracteristicile dimensionale ale acestora au crescut, prostirile cumulând o altă funcție, cea de acoperire a patului. Atenție sporită era atribuită ornamentării prostirilor aplicând diferite tehnici de coasere și diferite motive ornamentale. Finalitatea decorării lor era asigurată cu horboțică.

Horboțica era realizată cu croșeta din fir de bumbac sau borangic ca la sudul țării înnobilând prostirea, dar și integrând imaginea interiorul casei țărănești.

Fețele de pernă, elemente de împodobire a pieselor de pat primau în ansamblul compozițional prin expresivitate cromatică și ornamentală, dar și prin tehnicile de decorare, acestea fiind reproduse prin tehnici de coasere cu fire din in, bumbac, lână, mătase cât și prin decorarea cu horboțică integrată. Un factor important al decorului fețelor de perne ține de locul poziționării acestuia. Astfel, registrele ornamentale se regăsea în fețele de pernă în cel mai vizibil loc numit „căpătâiul” pernei. Fețele de pernă complex decorate sunt parte din textilele ceremoniale, cu rol decorativ ce înfață pernele ce făceau obiectul zestrei gospodinei casei sau a fetelor de măritat.

Toate materialele, motivele ornamentale, cromatica erau alese cu multă grijă pornind atât de la aspirațiile estetice ale gospodinei cât și considerând semnificația exprimată de către acestea.

Bibliografie

1. Pavel E. *Scoarțe și țesături populare*. București: Editura Tehnică, 1989.
2. Șărănuță S. *Cultura materială și spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX-XX. Schițe și studii etnografice*. Chișinău, 2019.
3. Pamfile T. *Industria casnică la români*. București 1910.
4. Manolescu N. *Igiena țăranului, încălțăminte, alimentația*. București: Editura Lito-Tipografi a Carol Göbl, 1895.
5. Maliță, M., Bănățeanu, T.; *România - din tezaurul portului popular tradițional*. București: Sport-Turism, 1977.
6. Ciubotaru I., Ciubotaru S. *Ornamente populare tradiționale din zona Botoșanilor*. București, 1982.
7. Dunăre, Nicolae; *Ornamentica tradițională comparată*, Meridiane, București, 1979.
8. Ștefănuță L. *Culegere de cusături populare*. Editura Dacia, 1979.